

EWA NOWICKA

Uniwersytet Warszawski

BURIACKA „AŁTARGANA”. STUDIUM KULTURY FESTIWALOWEJ

WSTĘP

Artykuł ten poświęcam najważniejszemu współczesnemu festiwalowi kultury buriackiej określanemu oficjalnie jako „Międzynarodowy (międzynarodny) Buriacki Narodowy (nacjonalny) Festiwal Ałtargana”. W całości nazwy pojawiają się brzmiące niezręcznie w polskim tłumaczeniu słowa podkreślające jego wagę. „Ałtargana” to festiwal narodowy (nacjonalny), a więc etniczny, dotyczący kultury Buriatów. Jest to zarazem festiwal międzynarodowy (międzynarodny), gdyż z założenia ma charakter ponadpaństwowy i także ogólnoburiacki – skupia Buriatów zarówno z obszaru Federacji Rosyjskiej, jak i z Mongolii i Chin, a także żyjących w diasporze w miastach Rosji i całego świata. Zgodnie z przekonaniem buriackiej elity ma on bardzo ważne znaczenie dla współczesnego rozwoju kultury buriackiej w obecnych warunkach jej istnienia. Będę się starała wykazać, że opinia ta może być utrzymana także, gdy przyjmujemy zewnętrzny punkt widzenia badacza – nie-Buriata. Materiał empiryczny został uzyskany w trakcie badania terenowego w lipcu i sierpniu 2012 roku na terenie Buriackiego Okręgu Agińskiego (obecnie część Kraju Zabajkalskiego): z obserwacji samego dziesiątego jubileuszowego festiwalu, który odbył się w stolicy Okręgu 21 i 22 lipca, z rozmów z opiniotwórczymi lokalnymi liderami. Sięgam też do treści zamieszczonych na stronie internetowej, poświęconej festiwalowi, jak również do wypowiedzi prasowych na jego temat.

AŁTARGANA

Wszyscy w Buriackim Okręgu Agińskim znają buriacką nazwę botaniczną „ałtargana” (łacińska nazwa systematyczna: *Caragana pygmaea*), której etymo-

logia sięga buriackiego słowa oznaczającego złoto w języku buriackim; wiedzą, że roślina ta po rosyjsku nazywa się „złotarnik”, mówią, że jest popularna na stepie, ale zazwyczaj przyznają, że jej sami nie widzieli, bo w najbliższej okolicy nie rośnie. Większość roślinę zna raczej z obrazków niż w stanie żywym. Tylko jeden starszy mężczyzna podczas spaceru po stepie w okolicach rzeki Ono w poszukiwaniu miejsca, skąd najlepiej widać jedno z wielu miejsc narodzin Czyngis Chana, zapytany o ałtarganę, schyla się i pokazuje niski kłujący krzaczek, niepozorny, już w połowie lata bez kwiatków, które są podobno złociste – stąd ich buriacka i rosyjska nazwa. Mało kto widział ałtarganę na stepie¹, ale wszyscy wiedzą, że co dwa lata w różnych miejscowościach odbywa się wielki buriacki festiwal „Ałtargana”, któremu nazwę nadała właśnie ta stepowa roślina. Istota i sens nazwy nadanej festiwalowi są dobrze znane zarówno wielu moim rozmówcom w Okręgu Agińskim, jak i buriackim informatorom na innych terenach etnicznej Buriacji i wyjaśnienia te są zgodne, a właściwie identyczne z tym, co znajdujemy na internetowej stronie poświęconej temu festiwalowi. Czytamy tam, że ałtargana jest to „Skromny stepowy krzaczek o złotej korze, złocistych kwiatkach. Ma mocne korzenie, sięgające bardzo głęboko i dlatego może się ukorzenieć na bardzo surowym podłożu – kamienistych skłonach gór, suchym stepie i piaszczystych wzgórzach” (www.altargana2012.ru). Dalej znajdujemy wyjaśnienie, dlaczego właśnie ałtargana dała nazwę największemu w historii narodu buriackiego festiwalowi i stała się jego symbolem. „I tak naród buriacki nie tylko potrafił wytrzymać w trudnych warunkach historycznych, będąc jednym z najliczniejszych narodów Syberii, który zachował swoją odrębność (samobytność)”. Jako uzasadnienie tego ostatniego wskazuje się na szeroki zasięg zasiedlenia narodu buriackiego: 5 podmiotów Rosyjskiej Federacji: Republika Buriacja, Buriacki Okręg Ust-Ordyński na terenie obwodu irkuckiego, Buriacki Okręg Agiński na terenie Zabajkalskiego Kraju, a także obszary nieobjęte etniczną autonomią. Poza tym Buriaci mieszkają w Mongolii, w Chinach i w różnych miejscach w Federacji Rosyjskiej w dużych miastach (Moskwa, Petersburg) oraz na innych kontynentach, np. w Australii. Autorzy strony internetowej głoszą rozumowanie: „Nic więc dziwnego, że Międzynarodowy (międzynarodowy) Buriacki Narodowy (nacjonalny) Festiwal, który narodził się w Mongolii na początku lat 90. ubiegłego wieku, jako święto pieśni buriackiej, został nazwany Autargana”². Z dumą podkreśla się zarazem, że miano festiwalu międzynarodowego

¹ Dyrektor muzeum przyrodniczego w Agińsku, Władimir Strielnikow, twierdzi, że roślina ta rośnie powszechnie na stepowych obszarach Wschodniej Syberii i Mongolii, a spotykana jest także na stepach Ameryki Północnej. Nie zgadza się z powszechnie wygłaszanym twierdzeniem, że jest wyjątkowa i charakterystyczna dla obszarów zamieszkania Buriatów.

² www.altargana2012.ru (dzień wejścia na stronę: 13.12.2012).

zyskał w 2002 r., gdy pierwszy raz odbył się na terenie Federacji Rosyjskiej, w stolicy Autonomicznego Okręgu Agińskiego. Ten fakt staje się źródłem dumy dla Buriatów z Rosji, którzy tu licznie stanowią większość, zarazem pełniąc dominującą rolę w zbiorowości etnicznej.

Festiwal po raz pierwszy odbył się w Mongolii w 1994 roku. W tym kraju był organizowany najczęściej, bo do tej pory 4 razy, tam też jest planowany w 2014 r. W 2002 r. pierwszy raz „przeszedł na rosyjskie terytorium” i odbył się w Agińskim Buriackim Okręgu Autonomicznym. W 2004 r. znowu miał miejsce w Mongolii – w mieście Czoibalsan, a w 2006 r. znowu w Rosji – z wielkim uczestnictwem gości w Ułan Ude (stolicy Republiki Buriacja), wzięło udział 2,5 tys. uczestników (osób występujących) i ponad 6 tys. gości (widzów). W 2008 r. odbył się jeszcze dalej na północ, w Irkucku. W 2010 r. natomiast znowu wrócił do Mongolii; tym razem miejscem festiwalu była stolica kraju, Ułan Bator.

W kolejnych festiwalach pojawiały się konkurujące ze sobą grupy sportowców oraz artystów różnych dyscyplin i specjalności. Szczególnie wyróżniają się wśród nich reprezentanci Buriatów agińskich, którzy od 1996 r. zaczęli intensywnie się w festiwalu aktywizować. To oni zdobyli 16 pierwszych miejsc w różnych zawodach w trakcie ostatniej „Altargany”. W 2002 to Buriacki (wtedy jeszcze) Autonomiczny Okręg Agiński zorganizował festiwal na terenie Federacji. Po raz pierwszy na festiwal za granicę wyjechali z Chin Szenecheńscy Buriaci poza tymi, którzy przybyli z innych obszarów Rosji: z Ust-Ordy i z Republiki, a także z Moskwy, z terenów poza wszelkiego rodzaju jednostkami autonomicznymi w obwodzie czytyńskim oraz z Mongolii. Wtedy to temu świętu, uroczystości nadano miano festiwalu międzynarodowego. Zarówno w rozmowach z urzędnikami różnych szczebli, jak i w dokumentach zamieszczonych w internecie podkreślane są wielkie zasługi dla stworzenia „Altargany” Baira Bajaschałanowicza Żamsujewa, a także pomoc Okręgu Agińskiego i całego Zabajkalskiego Kraju.

Okręg Agiński ma szczególny status w świadomości wszystkich Buriatów – i tych mieszkających w Republice, w Okręgu Ust-Ordyńskim i poza wszelkimi obszarami nominalnie buriackimi, mając opinię terenu, gdzie właśnie (jak zresztą otwarcie piszą autorzy strony internetowej³) „zachowała się tradycyjna narodowa kultura, religia, obyczaje, folklor, swoistość (samobytność – oryginalność) sposobu życia, żywe buriackie środowisko językowe”. Gloryfikuje się równocześnie aktualny intensywny rozwój buriackiej kultury w duchu tradycyjnych wartości etnicznych i rolę w tym procesie twórczej inteligencji buriackiej na terenie Buriackiego Okręgu Agińskiego. Wskazuje się na ogromny skok rozwojowy tej kultury w ostatnim dziesięcioleciu. Te ostatnie sformułowania są rodzajem odpo-

³ www.altargana2012.ru (dzień wejścia na stronę 13.12.2012).

wiedzi na obawy przed procesem odwrotnym – zanikiem, degradacją, rozpadem tradycyjnych wzorów kulturowych.⁴

PREZENTACJE CELÓW FESTIWALU W MEDIACH I W ROZMOWACH

Zaskakująca jest zgodność interpretacji celów festiwalu – tak jak je prezentują autorzy tekstu zamieszczonego na stronie internetowej poświęconej „Altarganie” – ze sposobami przedstawiania tych celów przez osoby, będące rozmówcami podczas badania terenowego, z którego sprawozdaniem jest niniejszy artykuł – z przedstawicielami lokalnej władzy, a także lokalnej inteligencji wiejskiej. Przyczyn tej zgodności należy szukać w dwóch procesach wpływów. Jednym jest wpływ formuł wypowiedzianych nieustannie przez czynniki nadające treści kulturowe i społeczne na sposób myślenia społeczeństwa. Drugim zaś jest zanurzenie sposobów myślenia związanej z czynnikami władzy, buriackiej inteligencji, szukającej sposobu przeciwdziałania destrukcyjnym procesom kulturowym we wzorach myślenia potocznego. Ten ostatni proces zakłada bliski związek kulturowy i intelektualny między elitami i masami w ramach społeczeństwa buriackiego, co potwierdza obserwacja terenowa. Zatem, analizując treści zawarte w tekście strony internetowej, odkrywamy zarówno tendencje polityki kulturalnej buriackiej inteligencji twórczej oraz buriackich liderów, jak i przeciętnych przedstawicieli lokalnego świata buriackiego.

Na te same strony internetowej czytamy: „Głównym celem festiwalu jest ogólnoświatowe współdziałanie na rzecz procesu odrodzenia, zachowania i transformacji tradycyjnej kultury i narodowych form sportu etnosu buriackiego, pokaz najlepszych osiągnięć w sztuce, literaturze, filmie, sporcie, a także w zakresie rozwoju społeczno-ekonomicznego”⁵. Z założenia Buriaci robią ten festiwal dla Buriatów, aby wzmocnić ich poczucie narodowej wartości, a jednocześnie dla pokazania na forum światowym dokonań, dorobku i zalet kultury buriackiej. W tym duchu następująco zostają w tym samym dokumencie określone oficjalnie cele i zadania festiwalu „Altargana” w roku 2012 :

⁴ W 2012 „Autargana” była finansowana głównie ze źródeł budżetu Zabajkalskiego Kraju (w skład którego wszedł Okręg Agiński w 2008 roku) oraz z innych źródeł. Organizatorami tego festiwalu były władze Zabajkalskiego Kraju, administracja Buriackiego Okręgu Agińskiego Kraju Zabajkalskiego, Ministerstwo Kultury Z.K., Ministerstwo Kultury Fizycznej i Sportu Z.K., Ministerstwo Rolnictwa i Przemysłu Z.K. oraz Ministerstwo Współpracy Międzynarodowej, Kontaktów Ekonomicznych i Turystyki Z.K.

⁵ www.altargana2012.ru (dzień wejścia na stronę: 13.12.2012).

„1. Formowanie i rozpowszechnienie idei duchowej jedności, narodowej zgody etnosu buriackiego, wychowanie dorastającego pokolenia w oparciu o wielowiekową tradycję ludowej (narodnej) kultury i narodowych rodzajów sportu.

2. Współdziałanie na rzecz stworzenia optymalnych warunków dla naturalnej transformacji wartości duchowych, ukazanie najwyższych osiągnięć kultury ludowej (narodnej), głębokości i mądrości ludowych tradycji obrzędów i obyczajów.

3. Rozwój rzemiosł ludowych.

4. Upowszechnienie artystycznych osiągnięć tradycyjnej kultury ludu buriackiego.

5. Pobudzanie rozwoju środowisk artystycznych i indywidualnych wykonawców.

6. Zachowanie i rozwój narodowych rodzajów sportu.

7. Zaangażowanie ludzi wszystkich pokoleń, szczególnie dzieci i młodzieży w regularne praktykowanie kultury fizycznej i sportu, propagowanie zdrowego trybu życia.

8. Zapoznanie ludzi z wartościami ogólnoludzkimi i ideałem fizycznej i duchowej piękności.

9. Wzmocnienie międzyregionalnych i międzynarodowych (międzypaństwowych) związków i współpracy w dziedzinie ekonomicznego, duchowego i fizycznego rozwoju.

10. Zdobycie zainteresowania u zagranicznych turystów”⁶.

W tym tekście programowym zauważamy z jednej strony troskę o zachowanie tradycji – dawnych form kulturowych, charakterystycznych dla Buriatów, a z drugiej pełną świadomość, że przemiany współczesnych warunków życia nie pozwalają na sztywne trzymanie się tradycji. Przemiany są uznane za konieczne, ale mogą przyjąć, dzięki aktywności buriackiej inteligencji, postać nie destrukcyjną (czego się elity obawiają), lecz harmonijną i twórczą. Tekst zdradza świadomość nieuchronności przemian, ale zarazem poszukiwania sposobów integracji wartościowych i istotnych dla symboliki etnosu elementów tradycyjnych z nową formą życia. Zdradza także ukrytą obawę o rozerwanie więzi pokoleń, co doprowadziłoby buriacki etnos do ruiny. Silny nacisk pada w formule programowej na czystość duchową, bogactwo życia wewnętrznego i zdrowie, tężyznę fizyczną. Jest to zatem powiązanie tradycyjnych wartości – tych, które z punktu widzenia współczesnego człowieka są akceptowalne i istotne – z elementami nowoczesności, a więc wartości ogólnoludzkich. Podobnie w wypowiedzi jednego z badanych pojawia się wątek powiązania tradycji i nowoczesności: „Festiwal ma taką rolę, żeby tradycję chronić. Nie powstrzymamy nowego i zmiany. Zawsze życie się zmieniało, czasu nie cofniemy, nie wrócimy do Afryki do

⁶ www.altargana2012.ru (dzień wejścia na stronę 13.12.2012).

człowieka pierwotnego. We wsi starych domów nie będzie, wszystkie nowe” (Wywiad 2012).

Czytając program festiwalu i jego *explicite* sformułowane cele, odnosi się wrażenie, że każdy punkt daje się przełożyć na pierwotną wobec formuł programowych, pesymistyczną diagnozę kondycji nie tylko buriackiej kultury, ale także Buriatów jako społeczeństwa. Zadając sobie pytanie, dlaczego powstały poszczególne z dziesięciu punktów, znajdujemy odpowiedź w poczuciu zagrożenia każdego z dziesięciu poziomów życia. Sanacja narodowa i narodowa konsolidacja osiągnięta ma być poprzez stworzenie pokolenia Buriatów świadomych swojej tradycji, rozumiejących i praktykujących tradycję w takim wymiarze, w jakim jest to możliwe i pożądane we współczesnym świecie, silnego intelektualnie / duchowo jednoznacznością moralnej podstawy działania oraz – *last but not least* – zdrowego fizycznie: sprawnego, aktywnego i reprezentującego cielesne piękno.

TREŚĆ TRADYCJI, BURIACKI KANON KULTUROWY I „ALTARGANA”

Jednym z elementów procesu formowania się i trwania narodu jest kształtowanie się jego kulturowego kanonu. Narody, którym dane było kształtować się w warunkach względnego bezpieczeństwa i których poszczególne etapy rozwoju nie były zaburzone wielkimi przeobrażeniami cywilizacyjnymi, budowały swój kanon kulturowy stopniowo, całe stulecia, przy czym w jego budowie uczestniczyły elity, marzące, że księgi mistrzów narodowych zawędrują pod strzechy. Elity buriackie kanon kulturowy konstruują niejako w odwrotnym porządku – sięgają pod strzechy i budują całość kultury narodowej⁷. Podczas festiwalu prezentowane są określone dziedziny, fragmenty, aspekty kultury buriackiej, które stały się w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, w tym przede wszystkim w ciągu ostatniego dwudziestolecia, kanonem buriackości. Ścisłej rzecz biorąc, nabrały znaczenia takiego kanonu, nadano im ten sens. Nastąpiła (i nadal następuje) w ten sposób pewna zasadnicza standaryzacja buriackiej kultury.

Konstrukcję buriackiej kultury narodowej – ponadregionalnej i ponadplemiennej – elity buriackie opierają na dostępnym uniwersum symboli odbieranych i zrozumiałych (choć z pewnością z różną subtelnością i szczegółowością). Odwołują się do określonego i ustalającego się zasobu przedmiotów o charakterze symbolicznym, kojarzących się w świadomości Buriatów z ich własną, różną od innych, kulturą.

⁷ Proces ten, jedynie bardziej rozłożony w czasie, zauważyć można także w budowaniu tradycji niemieckiej czy polskiej z elementów kultury ludowej.

Badanie tych procesów w obrębie współczesnej kultury buriackiej potwierdza stwierdzenie Szackiego: „Ileokroć wchodzą w grę jakiegokolwiek związki teraźniejszości z przeszłością, tyleokroć można spotkać autorów mówiących o tradycji i tradycyjności” (Szacki 1971: 94).

Wybór tych elementów kulturowych, które się uznaje za pradawne, za tradycyjne i godne z tej racji zachowania lub odtworzenia jest uwikłany w aktualną rzeczywistość społeczną. „Wyobrażenia o tym, co dawne, zamierzchłe, co zaś nowe i najnowsze, są fenomenami kulturowymi i jako takie w różnych czasach (epokach) i przestrzeniach społecznych pojmowane są odmiennie” (Szpociński, Kwiatkowski 2006).

W czasie festiwalu pojawiają się obrazy, elementy tradycji stanowiące rodzaj emblematów, znaków, symbolicznych skojarzeń z buriackością. Najważniejsze z nich wymagają osobnego omówienia.

1) Strój buriacki, degeł, czyli mongolski chałat – rodzaj płaszcza. W wersji przeznaczony tylko dla mężczyzn i dla dziewczynek do chwili wyjścia za mąż charakterystyczna jest ozdoba pod szyją wzdłuż brzegu zapięcia – buriacka nazwa: enger. Składa się z trzech paseków aplikacji różnej długości i szerokości, tworzących wzór podobny do litery „z”. Każdy z pasek ma sens symboliczny, filozoficzny. Od góry pierwszy krótki, jasny, często niebieski, złoty, czasem biały oznacza niebo, górne strefy świata. Drugi od góry – szeroki, czarny – kojarzy się z tym, że w życiu mężczyzny jest wiele trudności, smutków, biedy, cierpień, nieszczęść – co jest łączone z czarnym kolorem. Spotkać się także można z inną interpretacją, która wiąże kolor czarny z ziemią – również elementarnym pojęciem filozoficznym. Trzeci pasek, najniższy, krótki, jest w kolorze czerwonym – ma sens buddyjski, religijny – stanowi symbol złych predyspozycji człowieka, takich jak gniew, żądza, nadmierne pragnienia, które prowadzą do złego. One zawsze powinny być na dole, poniżej innych, gdyż człowiek powinien nad nimi panować, powinien je „przygniatać”, tłumić. Tradycyjnie ozdoba ta pojawiała się tylko w stroju choryńskim, a więc tylko jednego plemienia. Dziś jest stosowana wśród wszystkich Buriatów i jako taka przedstawiana w trakcie różnych obchodów świąt i sytuacji publicznych. Już też w odbiorze powszechnym jest w ten sposób rozumiana, stając się elementem tradycji narodowej, a nie tylko plemiennej czy rodowej.

Na festiwalu widać było wśród wykonawców – muzyków, śpiewaków, tancerzy, grup prezentujących swój program – Buriatów nieodmiennie ubranych w dygeł tak właśnie ozdobiony. Włożyło go też na siebie mnóstwo osób, które przyjechały w roli widzów i biernych uczestników. Nosiły strój buriacki małe dzieci, ludzie młodzi, w sile wieku i starsi, kobiety i mężczyźni. Wzajemnie się sobie przyglądali i oceniali jakość i precyzję wykonania ubiorów. Najwyżej cenione okazywały się stroje Buriatów żyjących w Mongolii i w Chinach, gdzie tradycja

zachowała się stosunkowo najbardziej wiernie. Tam ten strój nosi się na co dzień, a nie tylko od święta, stąd wiele w nim nowych pomysłów, charakterystycznych dla elementów kultury żywej. Młody uczestnik festiwalu mówi: „To uważane jest za wzorcowe dla buriackiej kultury, taki kanon i wszyscy po prostu uważają, że tak powinno być... U Seneszyńców (Buriatów mieszkających w Chinach, w Mongolii Wewnętrznej – E.N.) jest bardzo prestiżowe” (Wywiad 2012). Rozmówca zachwyca się strojami Buriatów z Mongolii i Chin, zachowującymi stary wzór, wykonanymi z doskonałych materiałów. Tylko Buriaci z Moskwy, z wyjątkiem dwóch osób, wystąpili na festiwalu w strojach europejskich.

2) Ozdoba fryzury kobiecej – tujba. Jest to występujący w różnych formach metalowy lub drewniany sztyft w kształcie kąta prostego o jednym dłuższym boku, który się wpina w warkocz. Krótszy bok, stanowiący właściwą ozdobę sterczy pod kątem prostym do warkocza na wysokości ucha. Koniec zdobi zawsze kulka ze srebra lub złota. Kobieta może wsunąć w warkocze więcej niż jedną tujbę. Taką ozdobę może nosić tylko kobieta zamężna. Teraz używa się też w uproszczonej formie innej, kiedyś skomplikowanej konstrukcji z różnych materiałów na podłożu tekstylnym albo metalowym, z ozdobami z koralami, srebra i półszlachetnych kamieni. Kiedyś bardzo bogate, starannie wykonane, dziś są wykonane i ozdobione bardziej prymitywnie.

3) Jurta – ger – także pełni rolę symbolu buriackości na całym etnicznym obszarze buriackim, chociaż historycznie związana jest z życiem Buriatów wschodnich i Mongołów różnych grup żyjących na stepach i prowadzących koczowniczy tryb życia. W czasie festiwalu kilka jurt umieszczonych było na stałe na stadionie, gdzie odbywały się uroczystości centralne „Altargany”. Służyły nie tylko jako symbol, ale także jako pomieszczenia o praktycznym zastosowaniu – były garderobami dla śpiewaków i aktorów. Jurty również w różnych wersjach pojawiły się na specjalnym konkursie jurt, a także w konkursie na buriackie obiekty turystyczne.

3) Palenisko w jurcie (po buriacku: gułamta) pojawia się na scenie podczas centralnych obchodów na stadionie. Składa się z samego miejsca, gdzie ma być palony ogień, nad którym umieszczona jest żelazna konstrukcja, często ozdobna. To na niej ustawiony jest kocioł, z którego sterczy długa łyżka. Gotująca strawę kobieta dokonywała przy użyciu tej łyżki ofiary na zewnątrz jurty, kropiąc herbatą dookoła. Do ognia też wrzucano odrobiny jedzenia jako ofiarę dla duchów miejsca. Dziś takie palenisko nie jest używane w domach buriackich, ale każdy Buriat je identyfikuje z tradycyjnym stepowym życiem w jurcie.

4) Napisy w alfabecie staromongolskim. W czasie festiwalu pojawiły się one w postaci nazwy festiwalu zapisanej zarówno cyrylicą, jak i pismem staromongolskim. Pismo to używane w urzędach buriackich (stiepnym dumach) w okresie przedrewolucyjnym, a potem w gruncie rzeczy tylko w daczach buddyjskich, obecnie nabiera sensu symbolu narodowego (Abajewa 2004). Coraz częściej

napisy staromongolskie są stosowane w ogłoszeniach, w literaturze, a ściślej w pracy edytorskiej na okładkach w postaci współczesnej grafiki buriackiej. Czasem są też wydawane w języku buriackim książki w obu pismach. W szkołach w trakcie nauki języka buriackiego wiedza o staromongolskim piśmie pojawiała się w początkach lat 90., obecnie można spotkać tylko w nielicznych elitarnych szkołach o buriackim profilu narodowym. Pismo staromongolskie (tzw. pionowy alfabet ujgurski), mimo że nie jest w praktyce używane, już nabrało symbolicznego znaczenia identyfikacyjnego.

5) Buńczuk – (po buriacku: tug albo: sulde) – sztandar – zrobiony z końskiego ogona na końcu lekkiego kija, symbolizujący siłę, ale także rozumiany jako znak posiadający moc ochraniającą dla narodu. Według dawnych wierzeń duch zmarłego wielkiego człowieka, znaczącej postaci, wnikał w „tug”, który w ten sposób nabierał mocy ochraniającej cały naród i wojsko. Jest to raczej znak wojskowej struktury, tug miała każda zbiorowość 10 -tysięczna, tysiące i setki wojowników również miały swoje tugi. Czyngis Chan stworzył całą warstwę społeczną nazywaną „tugczin”, czyli „ci, którzy nosili tugi”. Następnie z czasem ludzie ci stworzyli swój ród. Dziś buńczuk wywołuje wśród Buriatów skojarzenia z wojskiem, tradycyjnym wojowaniem, a także samą, nieodmiennie czczoną, postacią Czyngis Chana.

6) Choryńskie flagi rodowe. W czasie obchodów Festiwalu w Agińsku pojawiały się jako symbol buriackości flagi 11 rodów choryńskich. Proporce były noszone w paradach, a także sprzedawane w stoiskach dla publiczności i chętnie kupowane. W Agińsku znajduje się pomnik ośmiu rodów choryńskich mieszkających w okręgu. Na pomniku tym znajdujemy wyobrażenie owych ośmiu flag. Nie jest pewne, do jakiego stopnia przyjmują one charakter symbolu ogólnoburiackiego, gdyż ewidentnie mają charakter rodowy i jako takie są odbierane. W tym konkretnym miejscu i w związku z ogólnoburiackim festiwalem stają się jednak symbolem narodowym przez stworzenie granicy etnicznej (Barth 2004), odróżnienie od tych, którzy struktury rodowej nie posiadają, więc są innej narodowości.

8) Flaga „Altargany” sama stanowi zbiór symboli. Składa się na nią postać łabędzia na niebieskim tle. Ciało łabędzia jest stylizowane na kształt „engeru”, wyżej opisanej symbolicznej męskiej ozdoby degełu (buriackiego stroju). Głowa i szyja ptaka jest biała, a ciało od góry białe, czarne i na dole czerwone. Łabędź jest mityczną figurą – praprzodkiem, matką, zwierzęciem totemowym dla 11 plemion Buriatów wschodnich, które oddają mu cześć. Łabędź jest w związku z tym ptakiem, na którego się nie poluje, a wręcz przeciwnie – ochrania się go. Buriaci twierdzą, że znajomość tego symbolu przekazywana jest w rodzinach z pokolenia na pokolenie. Zauważalne jest, że symbol ten nabiera też znaczenia ogólnoburiackiego w procesie ekstensji symboli lokalnych na cały konsolidujący się naród.

PROGRAM „AŁTARGANY” I BUDOWANIE KANONU SYMBOLI NARODOWYCH

Na program festiwalu w 2012 roku złożyły się, oprócz uroczystego otwarcia i zamknięcia na stadionie, różne konkursy artystyczne i sportowe. Wśród artystycznych konkursów odbyły się następujące:

1. Konkurs zespołów pt. „Jeden dzień Buriata”. W teatralnej formie były przedstawiane pojedyncze obrzędy, tradycje, np. obrzęd adopcji (usynowienia i „ucórczenia”) dziecka.
2. Konkurs wykonawców tradycyjnych buriackich pieśni.
3. Konkurs współczesnej pieśni buriackiej.
4. Konkurs-wystawa wytworów ludowych twórców rzemiosła.
5. Konkurs uligerszynów, wykonawców buriackiej poezji odczytanej⁸.
6. Konkurs piękności dziewcząt – Dangina, w którym ocenia się nie tylko urodę, ale także strój, gesty, umiejętność właściwego, skromnego, miłego i dostosowanego do sytuacji zachowania się, w tym: powitania starszych, podziękowania, pozdrowienia gości.
7. Prezentacja tradycyjnych jurt. Ukazano architekturę różnie zbudowanych i w szczegółach różnie urządzonych tradycyjnych jurt – tradycyjnego domostwa ludów mongolskich, mającego też zastosowanie jako budynki rekreacyjne. W czasie festiwalu pokazywane były przede wszystkim dla zaprezentowania kiedyś ważnej ekonomicznie, społecznie i ideologicznie jurty, w której każda część miała swój sens symboliczny i wiązała się z podziałem ról i zajęć związanych z płcią, wiekiem i statusem społecznym. Ponadto konstrukcja jurty wraz z jej szczegółami ukazuje filozoficzny, buddyjski sposób oglądu świata jako złożonego z trzech sfer, w którym centralny słup jurty stanowi wyobrażenie osi świata, łączącej owe trzy sfery.
8. Konkurs projektantów odzieży „Buriacki strój: tradycje i współczesność”. Ukazywano możliwości wkomponowania wątków tradycyjnych do współczesnego wzornictwa strojów użytkowych, nadających się do zakładania na co dzień i w sytuacjach uroczystych, nie tylko podczas etnicznych imprez, nastawionych na ukazywanie kultury tradycyjnej.
9. Konkurs buriackiej poezji.

⁸ Są to wykonawcy uligerów, tradycyjnych buriackich opowieści epickich. Uligery składają się z wielu (od setek do tysięcy) linijek. Wykonywane są czasem godzinami z towarzyszeniem tradycyjnego instrumentu muzycznego Buriatów – na przykład *morin chuur*. Jest to improwizowana poezja, wysławiająca wielkich bohaterów i niezwykle wydarzenia.

10. Konkurs-wystawa projektów centrów etnoturystycznych „Buriackie osiedle”. Konkurs ten przedstawiał propozycje architektury, zabudowy wraz z atrakcjami dla gości w miejscach przeznaczonych dla turystów, zarówno zagranicznych, jak i krajowych – pochodzących z różnych okolic Zabajkalskiego Kraju i całej Federacji Rosyjskiej, a także mieszkańców Okręgu Agińskiego pragnących zażyć relaksu.

W programie znalazły się też konkursy twórczości w środkach masowego przekazu:

1. Konkurs materiałów dziennikarskich – „Altan Sag” (Złoty Czas).
2. Konkurs fotografii artystycznej „Świat, w którym żyjemy”.
3. Konkurs telewizyjnych materiałów i filmów dziennikarskich.

Ważną część imprez w obrębie festiwalu stanowiły zawody sportowe:

1. Zawody buriackich zapasów „Barıldaan”
2. Zawody strzelania z łuku według reguł narodowych.
3. Zawody w jeździe konnej.
4. Zawody w buriackich szachach „Szatar”.

Zestaw imprez na festiwalu oddaje budowany i utrwalany kanon kulturowy, który ukazywany jest na stałe podczas rozmaitych imprez publicznych noszących etykietę buriackości. Powstały one w oparciu o wybrane, ciągle zrozumiałe lub dobrze znane elementy kultury tradycyjnej i jako takie tę tradycję symbolizujące.

POZABURIACKIE TREŚCI „ALTARGANY”

Oprócz tych zdecydowanie buriackich elementów kulturowych zostały zaprezentowane także elementy kultury rosyjskiej z jednej strony, wiążące się z całością państwa, akcentujące lojalność Buriatów w obrębie Federacji, a z drugiej różne inne, dość przypadkowo wybrane symbole innych grup etnicznych mieszkających na terenie Zabajkalskiego Kraju. Były to symbole rosyjskie takie jak flaga Federacji, odbyły się występy również klasycznie rosyjskich pieśni lub też pieśni okresu sowieckiego, w tym wojennych. Jednym z entuzjastycznie honorowanych wykonawców był Iosif Dawidowicz Kobzon – już wiekowy pieśniarz pochodzący z Ukrainy, z Doniecka, który przez 15 lat był deputatem Buriackiego Okręgu w czasach jego autonomii i później (od 2011) deputatem Zabajkalskiego Kraju. Agiński Okręg Buriacki zawdzięczał mu przez wiele lat fundusze wpływające na rozwój dróg, infrastruktury, szkolnictwa i wyposażenia instytucji edukacyjnych, które istotnie wyglądają imponująco w porównaniu z drugim buriackim okręgiem – Ust-Ordyńskim, o wiele uboższym pod każdym względem. Poza występami Kobzona odbyły się także występy Kozaków, czyli reprezentantów

zbiorowości, której obecność na terenie wschodniej Syberii wnosi dwuznaczne skojarzenia z obcą dominacją. W swoistym kolażu pojawiają się pieśni rosyjskie o miłości ojczyzny, Kozacy śpiewają znaną pieśń o Woldze, pojawia się rosyjska kobieta z chlebem.

Festiwal wprowadza też retorykę wielokulturowości Syberii, a rosyjska kultura jest przedstawiana jako jedna z wielu. Na stadionie w czasie uroczystości rozpoczęcia, a następnie zamknięcia „Altargany” wystąpiły także zespoły innych narodów np. Ormian i Kazachów, których bardzo niewielu mieszka w Okręgu. Wybór tych grup był dość arbitralny i zastanawiający nawet dla samych buriackich mieszkańców Okręgu. W ich odczuciu akcentowano w ten sposób nie tylko buriacki, ale wielonarodowy i wielokulturowy charakter święta. Podobny sens miał też śpiew o Angarze, nad którą spotykają się różne narody. Jednakże wypuszczane balony były w kolorach flagi buriackiej: niebiesko-biało-żółte, co akcentowało dominujący buriacki charakter festiwalu.

Na stadionie, na którym odbywały się centralne, główne uroczystości festiwalu, spotkać można było także Rosjan, którzy robili zdjęcia, kibicowali sportowcom, klaskali artystom, a w określonym momencie razem ze wszystkimi śpiewali hymn Buriacji w języku rosyjskim. To przedstawiciele zapewne zbiorowości tych Rosjan, którzy z Buriacją mają długie rodzinne związki, którzy czują się „Sybirakami”. Ta ostatnia kategoria pojęciowa wydaje się coraz częściej stosowana, nabierając nowej ideologicznej użyteczności. Jednym z przedstawicieli tak myślących Rosjan jest dyrektor Muzeum Przyrodniczego w Agińsku, który ma bardzo żywy życzliwy stosunek do kultury buriackiej i narodowych aspiracji Buriatów.

ROLA KONSOLIDACYJNA FESTIWALU

„Altargana” to festiwal ogólnoburiacki, podkreślający wspólnotę społeczności, które na co dzień nie mają ze sobą kontaktu z racji rozproszenia na terytoriach odległych o setki, a nawet tysiące kilometrów. Wśród strojów buriackich plemion i regionów pojawiają się na scenie znacznie się od siebie różniące stroje choryńskie, barguzińskie i echiryckie. Zachodni Buriaci prezentują obrzęd szamański, a wschodni występują z flagami rodowymi. Podczas uroczystego otwarcia festiwalu pojawiają się wątki jednoczenia się wszystkich buriackich plemion i grup regionalnych. Rozpoczyna się taniec, który ma najpierw charakter wschodnioburiacki i przybiera formę wężyka; stopniowo krąg się zamyka i taniec nabiera charakteru tradycyjnego zachodnioburiackiego jochora. Towarzyszy temu tańcowi w kręgu pieśń sugerująca więź ogólnoburiacką, przekraczającą podziały plemienne i regionalne.

„Skąd jest twoja młoda ukochana / ukochany⁹–
Słyszałem że jest z Ałari i Bochana?
Co z tego, że poznasz jej / jego miejsce pochodzenia,
Lepiej zrozum, jaki ona / on ma przyjemny charakter.
Czy twoja przyjaciółka / przyjaciel jest z Selengi?
Słyszałem, że oni tam nie mówią otwarcie, co naprawdę myślą.
Co z tego, że poznasz, czy ona / on jest z Selengi albo Agi,
Lepiej zobacz, jaką dobrą ona ma duszę i myśl
Czy twoja wybrana jest z Barguzinu?
Słyszałem, że oni tam mają zbyt dumny charakter.
Co z tego, że poznasz czy ona / on jest z Barguzinu albo Jerawny,
Lepiej zobacz, jaka ona jest wesoła i zabawna.
Wielka jest nasza buriacka kraina,
Nie warto się nam dzielić według miejsca pochodzenia.
To jest kolebka naszych siwych ojców i matek.
To jest kraina dla naszego wspólnego szczęśliwego życia”¹⁰.

Jest to pieśń narodowa okresu władzy radzieckiej, odczuwana przez buriackich słuchaczy jako tradycyjna. Wykonywany też jest słynny taniec „ojciec-Bajkał”, taniec buriacki powstały w latach sowieckich, ukazujący oddawanie czci Bajkałowi. Śpiewane są również buriackie pieśni o buriackich rzekach: Onon, Angara, Selenga.

Jeziro i zarazem niebo podczas tańca wyobraża błękitna płachta, rozciągnięta na estradzie. Czasem bywa podnoszona do góry i wtedy symbolizuje niebo. Podczas tej uroczystości śpiewa się po buriacku pieśń o tym, że Buriaci nie stracili tradycji, że ona nigdy nie umrze. Wygłaszane są też wezwania: „niech zawsze będzie wieczna tradycja, buriacki honor. Chronście waszą przyrodę, dbajcie o waszych dziadków, wasze dzieci, swoją ziemię, Nie zapominajcie o swoich przodkach”. Pieśni mówią też o ciężkim losie Buriatów, o buriackich rodach. „Teraz zostańcie na naszej ziemi”. Przemówienie odwołuje się do słów Gegen Lamy z Tybetu, który powiedział: „na tej ziemi rozmnażajcie się, życie i bądźcie szczęśliwi”.

Władimir Strielnikow podczas wywiadu przedstawia festiwal nie jako buriacki, narodowy, ale jako przede wszystkim buddyjski. Argumentem, który może wspierać tę opinię Rosjanina, znawcy przyrody syberyjskiej, może być zakres trudności w procesie tworzenia programu festiwalu, z jakimi spotkali się przedstawiciele Buriatów zachodnich (w tym zwłaszcza Buriackiego Okręgu Ust-Ordyńskiego) odrębnych wobec pozostałych z terenów etnicznej Buriacji

⁹ W języku buriackim nie ma rodzajów, stąd rzeczowniki mogą się odnosić zarówno do kobiet, jak i mężczyzn.

¹⁰ Tłumaczenie z buriackiego na polski: Ajur Żanajew.

pod względem religijnym. Buriaci zachodni są szamanistami, animistami, wyznawcami najstarszej formy religii tego obszaru, w przeciwieństwie do Buriatów wschodnich, którzy są buddystami (Abajewa 2004). Jak narzekał Aleksandr A. Amagzajew, przewodniczący Centrum Ochrony i Rozwoju Kultury Buriackiej w Irkucku, z trudem udało się stowarzyszeniu Buriatów zachodnich z Irkucka wprowadzić jeden element (pokaz szamański) do programu głównych obchodów festiwalu na stadionie (wywiad 2012). Nie udało się natomiast zaprezentować formy jurty drewnianej, charakterystycznej dla Buriatów mieszkających na zachód od Bajkału. Najwyraźniej podział na wschodnich i zachodnich Buriatów jest ciągle trudny do przełamania nawet na poziomie aktywności elit narodowych.

„ALTARGANA” I WALKA O KULTUROWE PRZETRWANIE

Podłożem festiwalu „Altargana”, jak i innych imprez publicznych o podobnym charakterze, obserwowanych w ostatnich dwóch dziesięcioleciach na obszarach etnicznej Buriacji, jest aktywność współczesnych buriackich elit. Są to zabiegi buriackiej inteligencji motywowane troską o losy buriackiej kultury i – bardziej ogólnie – buriackiego narodu. Skąd ten niepokój, skoro Buriaci w Federacji Rosyjskiej nie należą do kategorii „narodów małych” (małocziśliennych narodów), zagrożonych wyginięciem biologicznym i zagładą kulturową? Wręcz przeciwnie – tworzą naród wyraźny i w obrębie Rosji wyjątkowo liczny. W skali państwa Buriaci stanowią jednak zdecydowaną mniejszość narodową w sensie społecznym. Sytuacja mniejszościowa (Nowicka 1989)¹¹ stwarzała w przeszłości i nadal stwarza warunki społeczne, stawiające kulturę i tożsamość buriacką w permanentnym zagrożeniu. Zagrożenie najliczniejszego narodu rdzennego wschodniej Syberii¹² dotyczy przede wszystkim zagrożenia tradycyjnej buriackiej kultury i tożsamości narodowej, osłabionej przez długie stulecia dominacją polityczną i cywilizacyjną Rosji, a ostatnio także procesami globalizacyjnymi. Jak pokazują statystyki, wzrostowi demograficznemu wśród ludności buriackiej

¹¹ Kategorię pojęciową „sytuacja mniejszościowa” wprowadziłam jako wyjątkowo dogodną i całościowo opisującą społeczne układy sił oddziałujące na warunki rozwoju kultur.

¹² Według danych ze spisu powszechnego z 2010 roku obecnie w Rosji mieszka 461 389 Buriatów, w tym 217 134 w miastach i 244 255 na wsi. Liczebność Buriatów wzrosła w ciągu dziesięciu ostatnich lat międzypisowych o 3,6% (przy czym liczba ludności w całej Federacji Rosyjskiej spadła w tym czasie o 1,6%). Widać także wyraźnie ruch migracyjny ze wsi do miast, choć stale nieco większą grupę stanowią mieszkańcy wsi. 368 807 osób wskazało w trakcie spisu, że posługuje się językiem buriackim. Według najnowszego spisu powszechnego, który rozpoczął się we wrześniu 2010 roku, a którego wyniki opublikowano na początku roku 2012, językiem buriackim posługuje się 218 557 osób. Oznacza to zatem spadek o 40,7% w ciągu 8 lat.

towarzyszy permanentny proces utraty kompetencji w zakresie języka buriackiego (Chiłchanowa 2007).

Wśród Buriatów tendencje asymilacyjne wobec kultury rosyjskiej dają się odnotować od początku kontaktu obu narodów, choć zmienna historycznie była ich intensywność (Chiłchanow 2005). Zawsze wynikały z dwóch zjawisk. Jedno z nich ma charakter polityczny, wiążący się z jakąś formą polityki asymilacyjnej ze strony władz rosyjskich. Drugi to spontaniczne dążenie do przejęcia najpierw użytecznych elementów cywilizacji przynoszonej przez Rosjan, a potem upodabniania się do uznawanej za „wyższą” (w wyniku oddziaływania wielu rozmaitych czynników) kultury rosyjskiej. Do rosyjskiej dominacji kulturowej, działającej poprzez struktury polityczne i procesy „wprowadzania” Buriatów do kultury światowej przez wzory rosyjskie, dochodzi wdzierający się we wszystkie dziedziny życia proces globalizacji – wpływu kultury masowej działającej między innymi za pośrednictwem środków masowego przekazu. Naród buriacki dziś znajduje się w fazie konsolidacji, a zarazem natrafia na konieczność zmierzenia się z gigantycznymi przeobrażeniami cywilizacyjnymi i zagrożeniem płynącym z nieuchronnych procesów asymilacyjnych do kultury większościowej. W efekcie proces rozkładu kultury buriackiej daje o sobie znać od kilkudziesięciu lat.

W końcu XIX wieku rodzi się, rosnąca z upływem lat, wykształcona w rosyjskim systemie szkolnym inteligencja buriacka, która rozpoczyna kulturowe i polityczne działania na rzecz interesów własnego buriacko-mongolskiego narodu, ciągle zróżnicowanego plemiennie i do niedawna z racji dominującej gospodarki pasterskiej ruchliwego i rozproszonego na ogromnych terytoriach stepowych. W początkach XX wieku działały na terenie Rosji dacany – buddyjskie ośrodki religijne i zarazem kulturowe, zachowujące ciągłość buriackiego piśmiennictwa, głównie religijnego, zapisywanego w alfabecie staromongolskim (Abajewa 2004). Buddyzm był w czasach carskich, podobnie jak w chwili obecnej, uznany za jedną z czterech legalnie funkcjonujących religii. Okres wczesnoradziecki zaznaczył się erupcją w rozwoju kultury buriackiej dzięki polityce proetnicznej tego okresu rozwoju imperium sowieckiego. Następnie od połowy lat 30. etniczne i narodowe odmienności stają się przedmiotem ataków i oskarżeń, inteligencja buriacka zostaje praktycznie w całości eksterminowana podczas zaplanowanej czystki w czasie zjazdu literatów buriackich w 1937 r. Następnie od lat 50. nasila się polityka budowania komunizmu i tępienia wszelkich przejawów nacjonalizmu czy separatyzmu, co w praktyce przekłada się na politykę asymilacyjną, czyli rusyfikacyjną. W wyniku takiego przebiegu wydarzeń politycznych buriacka kultura doświadczyła wielkiego uszczerbku i został przerwany naturalny ciąg rozwojowy, a – co najważniejsze – międzypokoleniowy jej przekaz.

Od połowy lat 80. ubiegłego stulecia zaczyna się proces nazywany „odrodzeniem” narodowym lub etnicznym na całym obszarze ZSRR, a potem Federacji

Rosyjskiej. Jednym z przejawów tego zjawiska jest poszukiwanie dróg działania, które mogłyby powstrzymać proces zagłady buriackiej kultury, a nawet przywrócić żywotność już obumarłym i zapomnianym tradycjom. Działalność ta ma charakter ruchu natywistycznego (Linton 1943) w nowoczesnej formie. Istota ruchu natywistycznego – zbiorowe dążenie do zachowania lub odtworzenia zapomnianych elementów kultury grupy – pozostaje niezmiennione. Mówi się nieustannie o „zachowywaniu tradycji” i „odradzaniu tradycji”. Warto podkreślić, że nie jest to „odradzanie się” tradycji, ale jej „odradzanie”. Chodzi więc nie o proces spontanicznie się rozgrywający, ale kierowany przez ośrodki buriackiej inteligencji, rozumiany jako aktywne działanie na rzecz zachowania zamierających form kulturowych lub odtworzenia tych, które już uległy zapomnieniu (Chilchanow 2005).

FESTIWALE KULTUROWE

Wśród tych działań buriackiej inteligencji bardzo ważne miejsce zajmują imprezy publiczne, które tu zbiorczo, skrótowo i z pewnością upraszczająco proponuję nazwać festiwalami. Wszystkie one mają dość podobny charakter. Jeden tylko „Noc Jochora” (Nowicka 2012) ma charakter nieco inny – polega na nauce tańca zbiorowego, tańczonego kiedyś w kręgu przez całą społeczność lokalną w związku z obrzędami o charakterze szamańskim, rodowym (Daszijewa 2009). Związane były one ze wspomaganiem biologicznym społeczności – zabiegami o płodność ludzi, zwierząt i roślin, a także o bardziej doraźny efekt ludzkiego działania – o powodzenie na polowaniu (Daszijewa 2009). Festiwal „Noc Jochora”, którą w lipcu 2012 roku urządzono na centralnym stadionie w Ułan Ude po raz piąty, zmierza do odtworzenia znajomości kroków już na co dzień nietańczonego jochora, tańca uznawanego i lansowanego dziś jako jedynie regionalnie zróżnicowany, ale w zasadzie wspólny wszystkim Buriatom taniec narodowy. Wspólne tańczenie i uczenie się tańca prowadzi do wzbudzenia więzi społecznej między grupami w różny sposób tańczącymi ten taniec, a – w efekcie – wzmocnienie ogólnoburiackiej więzi narodowej.

Natomiast inny ogólnoburiacki festiwal, „Jordyńskie Igrzyska”, odbywa się z założenia co 4 lata na obszarach zamieszkałych przez Buriatów zachodnich, na zachodnim brzegu Bajkału. Ten ostatni przeradza się stopniowo w festiwal rdzennych narodów Syberii jedynie z naciskiem na Buriatów. Obserwacja pierwszej edycji tego festiwalu w lipcu 2000 roku i porównanie z tu szczegółowo omówionym festiwalem „Ałtargana” wskazuje, iż standaryzacji ulegają kulturowe elementy stanowiące rdzeń i emblemat buriackości. Są to ciągle te same treści, obrazy, symbole i odniesienia historyczne.

Festiwalowa forma przekazu kultury następnym pokoleniom nabiera szczególnego znaczenia po pierwsze z powodu zaburzenia procesu rodzinnego przekazu międzypokoleniowego, po drugie z powodu przeobrażeń kultury buriackiej, wynikających z wszechogarniającej globalizacji. Buriackość zostaje ukazana przy użyciu środków i języka zrozumiałych dla współczesnego, również młodego człowieka, z naciskiem na powszechnie akceptowany szacunek dla oznak buriackiej tożsamości. W warunkach nowoczesnego społeczeństwa festiwale i inne imprezy publiczne wydają się wyjątkowo skuteczną formą między- i ponadgeneracyjnego przekazu kulturowego, dlatego też nabierają szczególnej wagi.

BIBLIOGRAFIA

- Abajewa Ł. Ł. (2004), *Istoria rasprostranienija buddizma w Buriatii*, w: Abajewa Ł. Ł., Żukowska N. Ł. (red.), *Buriaty*, Nauka, Moskwa, s. 397–415.
- Barth F. (2004), *Grupy i granice etniczne. Społeczna organizacja różnic kulturowych*, przeł. Małgorzata Głowacka-Grajper, w: Kempny M., Nowicka E. (red.), *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej – kontynuacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 348–377.
- Chiłchanow D. Ł. (2005), *Etniczeskaja idientcznost' i etnosocjalnyje processy w Buriatii: istorija i sowriemienost*, IPK WSGAKI, Ułan Ude.
- Chiłchanowa E. W. (2007), *Faktory kollektivnogo wybora jazyka i etnokulturnaja idientcznost' u sowriemiennych Buriat*, Izdatielsko-poligraficzeskij Kompleks FGOU WPO WSGAKI, Ułan Ude.
- Daszjewa Ł. D. (2009), *Buriackij krugowoj taniec Jokhor: istoriczesko-etnograficzeskij, ładowyj, ritmiczeskije aspekty*, Buriackij Naucznyj Cienr Rosyjskoj Akademii Nauk, Ułan Ude, s. 18.
- Linton R. (1943), *Nativistic Movements*, w: „American Anthropologist”, nr 46, s. 230–240.
- Nowicka E. (1989), *Etniczność a sytuacja mniejszościowa*, w: „Przegląd Polonijny”, t. 15, nr 1, s. 43–57.
- Nowicka E. (2012), „*Noc Jochora*” — *tradycja konstruowana i rekonstruowana*, w: „Przegląd Filozoficzno-Literacki”, nr 4(35).
- Szacki J. (1971), *Tradycja. Przegląd problematyki*, PWN, Warszawa.
- Szpociński A., Kwiatkowski P. T. (2006), *Przeszłość jako przedmiot przekazu*, SCHOLAR, Warszawa.